Ραψωδία Α, 1-52
Μετάφραση Θεόδωρου Γ. Μαυρόπουλου

Τραγούδησέ μου το θυμό, θεά, του Αχιλλέα
εκείνον τον ολέθριο, που πίκρες στους Αργείους
πολλές προκάλεσε, ψυχές ξαπόστειλε στον Άδη
αντρειωμένων άπειρες, σε σκύλους τα κορμιά τους,
5 σ' όρνια έριξε - του Δία το θέλημα γινόταν -,
αφότου πρωτομάλωσαν και χώρισαν οι δυο τους,
ο γιος του Ατρέα, στρατηγός, κι ο άξιος Αχιλλέας.
Ποιος τάχα από τους θεούς τους άναψε την έχθρα;
Ο γιος του Δία, της Λητώς· θύμωσε με το ρήγα
10 κι αρρώστια στο στρατό κακή έριξε· και χανόταν
στρατός πολύς· ο Ατρείδης τον ιερέα Χρύση
δε σεβάστηκε, σαν πήγε στα γρήγορα καράβια
των Αχαιών, την κόρη του με λύτρα να λυτρώσει
άπειρα· του Απόλλωνα του μακροσαγιτάρη
15 στεφάνια σε χρυσό ραβδί είχε· παρακαλούσε
όλους και πιο πολύ τους δυο πολέμαρχους Ατρείδες.
«Γιοι του Ατρέα κι Αχαιοί αντρειωμένοι όλοι,
του Όλυμπου κάτοικοι θεοί την πόλη ας σας δώσουν
του Πρίαμου να πάρετε, στον τόπο σας να πάτε.
20 Λυτρώστε μου την κόρη μου, τα λύτρα της δεχθείτε,
το μακροσαγιτάρη γιο του Δία σεβαστείτε.»
Συμφώνησαν οι Αχαιοί όλοι τον ιερέα
να σεβαστούν και να δεχτούν τα λαμπρά λύτρα τότε·
όμως στον Αγαμέμνονα δεν άρεζε καθόλου·
25 άσχημα τον απόδιωχνε, λόγο βαρύ του είπε:
«Γέροντα, μη σε ξαναϊδώ κοντά στα κοίλα πλοία
ή τώρα να αργοπορείς ή να γυρίζεις πάλι,
ραβδί, στεφάνια του θεού μήπως δε σ' ωφελήσουν.
Δε λυτρώνω την κόρη σου, πριν πρώτα αυτή γεράσει
30 στο Άργος, στο παλάτι μου, μακριά από τη γη της,
δουλεύοντας στον αργαλειό, στην κλίνη βλέποντάς με.
Μη μ' ερεθίζεις, πήγαινε, γερός αν θες να φύγεις.»
Είπε· κι ο γέρος τρόμαξε κι υπάκουσε στο λόγο·
στου πολυτάραχου γιαλού βουβός τον άμμο πήγε·
35 αφού απομακρύνθηκε, ο γέρος προσευχόταν
στης ομορφόμαλλης Λητώς το γιο, το ρήγα Φοίβο:
«Άκου με, αργυρότοξε, που κυβερνάς τη Χρύσα,
που αφεντεύεις δυνατά Τένεδο κι άγια Κίλλα,
ποντικοθεέ· αν ναό στη χάρη σου έχω χτίσει,
40 αν κάποτε παχιά μεριά σ' εσένα έχω προσφέρει
βοδιών, γιδιών, ό,τι ζητώ κάνε να γίνει πράξη:
οι Δαναοί τα δάκρυά μου με βέλη σου ας πληρώσουν!»
Έτσι αυτός προσευχήθηκε. Τον άκουσε ο Φοίβος
κι απ' του Ολύμπου τις κορφές χύθηκε οργισμένος
45 τόξο στον ώμο έχοντας και σκεπαστή φαρέτρα·
τα βέλη αντιβρόντησαν στον ώμο του οργισμένου,
καθώς μπήκε σε κίνηση· και έμοιαζε με νύχτα.
Απ' τα καράβια μακριά έριξε ένα βέλος·
ακούστηκε ήχος τρομερός απ' τ' ασημένιο βέλος.
50 Μουλάρια και γοργά σκυλιά χτυπούσε πρώτα πρώτα
κι ύστερα βέλη μυτερά έριχνε στους ανθρώπους·
κι άναβαν διαρκώς πυρές, να θάψουν τους νεκρούς τους.

© ελληνικός πολιτισμός

στ . 1 Τραγούδησέ μου, θεά: τυπική επίκληση στη Μούσα, όπως και στον πρώτο στίχο της Οδύσσειας. Τις Μούσες, προστάτιδες των επιστημών και των τεχνών, θα τις επικαλεστεί ο ποιητής και σε άλλα χωρία του έπους, για να εδραιωθεί στον ακροατή η εντύπωση ότι το έργο είναι θεόπνευστο.
στ . 1 συμπληρωματικά σχόλια: Η επίκληση στη Μούσα, σύμφωνη με τις αντιλήψεις της εποχής, δεν ήταν μια απλή τυπική υποχρέωση του αοιδού, αλλά έπαιζε σημαντικό λειτουργικό ρόλο: όταν ο ποιητής περιγράψει αργότερα σκηνές από τον Όλυμπο, δε θα προκαλέσει την απορία των ακροατών του πώς είναι δυνατόν, θνητός αυτός, να γνωρίζει τι γίνεται στην κατοικία των θεών, γιατί θα θεωρήσουν ότι είναι η Μούσα που μιλάει με το δικό του στόμα. «Οι αοιδοί, οι τραγουδιστές, υποστήριζαν συνήθως ότι όφειλαν την έμπνευσή τους στις Μούσες και ό,τι αυτές τους είχαν διδάξει, οι θεές της μουσικής, του χορού και του άσματος, τις οποίες φαντάζονταν ως θυγατέρες του Δία και της Μνημοσύνης να κατοικούν στο όρος Ελικώνα ή στην Πιερία κοντά στον Όλυμπο. Η αφήγηση του Ησιόδου για τον τρόπο με τον οποίο του χάρισαν την έμπνευση, καθώς εκείνος έβοσκε τα πρόβατά του στο όρος Ελικώνα, συνιστά τη λεπτομερέστερη μαρτυρία (βλ. Θεογ. 22-23), αλλά και ο Όμηρος στην Οδύσσεια παρουσιάζει το Δημόδοκο, τον αοιδό των Φαιάκων, και το Φήμιο, τον αυλικό τραγουδιστή στην Ιθάκη, να έχουν εμπνευστεί με παραπλήσιο τρόπο.»
Τα δομικά στοιχεία του επικού προοιμίου: α) επίκληση στη Μούσα. β) διήγηση με πολύ λίγα λόγια της υπόθεσης του έπους, γ) παράκληση στη Μούσα να αρχίσει το ποίημα από κάποια συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Συγκρίνοντας τα προοίμια της Ιλιάδας, της Οδύσσειας και το Ησιόδειο επισημαίνονται εύκολα: θεϊκές επεμβάσεις, ρόλος Μούσας - θεών, ανθρώπινη ευθύνη (ελάχιστη στο ησιόδειο έπος, τονίζεται ιδιαίτερα στην Οδύσσεια), ανωνυμία του ποιητή (ομηρικό έπος) - προβολή έστω σε γ' πρόσωπο του ονόματος του Ησιόδου (διδακτικό έπος) κτλ.
«Το προοίμιο [της Ιλιάδας] είναι βραχύτατο. Της Οδύσσειας είναι παραπλήσιο σε έκταση (αν και με διαφορετικό τόνο), όπως άλλωστε και το προοίμιο της Αινειάδος (εδώ έχομε βέβαια συνειδητή μίμηση). Μπορεί κανείς να αντιπαραβάλει το τόσο διαφορετικό προοίμιο της ησιόδειας Θεογονίας, με τις δύο μακροσκελείς επικλήσεις στις Μούσες (πρώτα στον Ελικώνα [1-21], κι έπειτα στον Όλυμπο [36-93]) και με την παρουσίαση της σχέσης του ποιητή μαζί τους (και πάλι εις διπλούν, 22-35 και 94-103). Ο Ησίοδος δεν αγγίζει το θέμα του άσματος του παρά μόνο εκατό, περίπου, στίχους μετά την έναρξή του (104-115). Ο τρόπος του Ομήρου είναι πολύ διαφορετικός.»

στ. 1 το θυμό, θεά, του Αχιλλέα: ο ποιητής τοποθετεί στον πρώτο στίχο - στο πρωτότυπο μάλιστα η λέξη μῆνις (= οργή) είναι η πρώτη λέξη - την οργή του Αχιλλέα, γύρω από την οποία θα «πλεχτεί» όλη η υπόθεση του έπους. Αφετηρία και κέντρο της πλοκής της Ιλιάδας είναι ο θυμός του Πηλείδη μετά τη σύγκρουσή του με τον Αγαμέμνονα. Στο πρωτότυπο η μῆνις χαρακτηρίζεται οὐλομένη (= καταραμένη), για την οποία δηλαδή θα ευχόταν κανείς να χαθεί.

στ. 4-5 σε σκύλους τα κορμιά τους: οι ψυχές των ηρώων πήγαν στον Άδη, ενώ τα νεκρά κορμιά τους έγιναν βορά των σκύλων και των αρπακτικών πουλιών.

στ. 5 του Δία το θέλημα γινόταν: μ' αυτό τον τρόπο εκπληρωνόταν η θέληση του γιου του Κρόνου, του Δία. Εννοείται εδώ η υπόσχεση του Δία στη μητέρα του Αχιλλέα Θέτιδα (στ. 518 κ.εξ.) ότι θα δώσει νίκες στους Τρώες, ώστε να εκτιμήσουν οι Αχαιοί την αξία του Αχιλλέα, μετά την αποχώρησή του από το πεδίο της μάχης, και έτσι να τον αποζητήσουν. Αυτός ήταν ένας τρόπος να τιμηθεί ο Αχιλλέας μετά την προσβολή που δέχτηκε από τον Αγαμέμνονα.

στ . 6 πρωτομάλωσαν: ο στίχος δίνει τη χρονική αφετηρία της δράσης και της αφήγησης.

στ . 7 ο γιος του Ατρέα: Ο ποιητής με αυτό το πατρωνυμικό εννοεί πάντα τον Αγαμέμνονα και όχι τον αδελφό του Μενέλαο. Ο Αγαμέμνονας ήταν βασιλιάς του ισχυρότερου κράτους της εποχής στον ελλαδικό χώρο, των πολύχρυσων Μυκηνών, και ήταν αρχιστράτηγος της τρωικής εκστρατείας.

θείος: θεϊκός, αυτός που κατάγεται από τους θεούς και μάλιστα από τον Δία (στο πρωτότυπο δῖος). Ο ποιητής χαρακτηρίζει τους βασιλιάδες διογενείς και διόθρεπτους. Πολλές φορές το δῖος (=θείος), χωρίς να χάσει την αρχική του σημασία, σήμαινε ένδοξος, ευγενής, έξοχος .

στ. 10 αρρώστια: λοιμός, πανούκλα, μεταδοτική ασθένεια που αποδεκάτιζε το στρατό («εθέριζε τα πλήθη»). Το λοιμό μετέδιδαν τα ποντίκια, τα οποία έστελνε ο Απόλλωνας Σμινθέας (<σμίνθος = ποντικός).

στ. 12 γρήγορα: παραδοσιακό επίθετο των πλοίων. Το επίθετο είναι κοσμητικό και όχι λειτουργικό, αφού τα καράβια των Ελλήνων βρίσκονται εννιά χρόνια τραβηγμένα στη στεριά και δεν ταξιδεύουν (πρβ. γοργά, Α στ. 372). Παραδοσιακά επίσης επίθετα που αποδίδουν το σχήμα των πλοίων: κοίλα (Α 27), κυρτά (Α 171), βαθουλά (π.χ. Β 602).

στ. 14 στεφάνια: το σκήπτρο ήταν μια επιμήκης ράβδος με χρυσά κοσμήματα και αποτελούσε σύμβολο εξουσίας ή δημόσιου αξιώματος. Το κρατούσαν οι βασιλιάδες, οι ιερείς, οι μάντεις, οι κήρυκες (= αγγελιαφόροι) και οι δικαστές. Εδώ το σκήπτρο (ή ιερατική ράβδος) έχει τυλιγμένη στην κορυφή του μια μάλλινη ταινία (στεφάνι ή στέφανα, Α 374), που αποτελούσε πιθανόν ιερό σύμβολο του Απόλλωνα.

στ. 22 μακροσαγιτάρη: ο Απόλλωνας, ο σημαντικότερος προστάτης θεός της Τροίας, ήταν τοξότης και έπληττε τα θύματά του από μακριά. Σ' αυτόν αποδιδόταν κάθε αιφνίδιος θάνατος άντρα, ενώ στην αδελφή του την Άρτεμη πίστευαν ότι οφειλόταν ο ξαφνικός θάνατος μιας γυναίκας, ιδίως στον τοκετό.

στ. 30 Άργος: η περιοχή της Αργολίδας, όπου βρισκόταν η επικράτεια του Αγαμέμνονα. Το όνομα Άργος σε άλλα χωρία δηλώνει την πόλη που ήταν το βασίλειο του Διομήδη (Β 559, Δ 52), άλλοτε πάλι τη νότια Ελλάδα και ιδιαίτερα την Πελοπόννησο (Ζ 152) ή και ολόκληρη την Ελλάδα (Ζ 456, Ι 246 κ.α.).

στ . 38-39 αργυρότοξε... ποντικοθεέ: το επίθετο αργυρότοξος (= με ασημένιο τόξο) αποδίδεται σταθερά στον Απόλλωνα (βλ. σχόλ. στ. 22), γιο του Δία και της Λητώς· γενικά τα αντικείμενα των θεών ήταν κατασκευασμένα από πολύτιμα μέταλλα. Η Χρύση και η Κίλλα ήταν πόλεις της Μυσίας, στον Αδραμυττινό κόλπο της Μ. Ασίας, όπου τιμούσαν τον Απόλλωνα. Στη Χρύση, μάλιστα, του απέδιδαν το επίθετο Σμινθεύς (βλ. σχόλ. στ. 10).

στ. 47 έμοιαζε με νύχτα: τα βέλη που βροντούν (στ. 46) και η παρομοίωση του Απόλλωνα με τη νύχτα αποδίδουν τη θυμωμένη μορφή του θεού που προκαλεί φόβο. Έντονη είναι η αντίθεση με τη συνηθισμένη λαμπρή εικόνα του θεού του φωτός.

στ. 52 βέλη: (πρβ. στ. 47, 49). Η κλιμάκωση των στ. 50-51 αποδίδει την πραγματικότητα ενός λοιμού: η ασθένεια προσβάλλει πρώτα τα ζώα, και μάλιστα τα πιο αδύναμα από αυτά, και ύστερα τους ανθρώπους. Από μια άλλη άποψη ο ποιητής προχωρεί βαθμιαία από τα πιο ασήμαντα στο πιο σημαντικό: σκύλοι, μουλάρια, άνθρωποι.

στ. 53 άναβαν διαρκώς πυρές: όπως γνωρίζουμε από τις ανασκαφές, την εποχή στην οποία αναφέρονται τα περιστατικά του έπους (γύρω στο 1200 π.Χ.) επικρατούσε η συνήθεια της ταφής των νεκρών, ενώ στην εποχή του Ομήρου (περίπου 9ο-8ο αι. π.Χ.) τους έκαιγαν. Επομένως, η αναφορά του ποιητή σε «πυρές νεκρών» είναι αναχρονισμός, δηλαδή προβολή μιας συνήθειας της σύγχρονης με τον ποιητή εποχής σε παλαιότερη.

© Δημήτρης Πολίτης